

Ο ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

Φωτό: Παναγιώτης Ζαφός

Μια ζωή ανάμεσα

Για το τελευταίο βιβλίο του Μένη Κουμανταρέα.

Βιβλίο
ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΙΝΑ ΜΑΝΔΛΑΡΑ

Το να περνάς ανεπίληπτα από την προβλέψιμη όψη των πραγμάτων στα μαύρα σκοτάδια απαιτεί πολλές διαδρομές. Λέξεις, πράγματα, σκέψεις που δεν χράναι να μπουν σε μια θεωρητική συνθήκη αλλά απαιτούν πράγματα απτά: ανθρώπινες ανάσες μαζί και ήχους, εμμονές και διάχυτες αναμνήσεις. Ο Μένης Κουμανταρέας ήταν αληθινός συγγραφέας και ως τέτοιος ήταν απόλυτα εθισμένος κι εξαρτημένος από τις οριακές στιγμές που τον έθρεψαν. Δεν αρνήθηκε ότι όλα όσα έζησε κι όσα έκανε ήταν ένα αμάλγαμα φαντασίας και πραγματικότητας, αυτής της εύθραυστης ισορροπίας που οφείλει να κρατήσει κάθε συγγραφέας που μάχεται να ανήκει κάπου ανάμεσα στις οελίδες και τη ζωή. Μέχρι τέλος, δηλαδή μέχρι τη στιγμή που εξέδωσε τον σχεδόν αυτοβιογραφικό *Θησαυρό του Χρόνου* (κυκλοφόρησε πριν από λίγο καιρό από τις εκδόσεις Πατάκη), αυτή την εικόνα ήθελε να κρατήσει ζωντανή για τον εαυτό του – έναν όμορφο και αγαπησιόλη άνθρωπο που αντλούσε ολεθριότητα από την ανάποδη όψη

των πραγμάτων. Αυτό είναι ακριβώς και το θέμα του βιβλίου του – αυτό είναι και το θέμα ολάκερης της ζωής του. Η εύθραυστη ισορροπία που παλεύει να βρει η αλήθεια της ψυχής:

«Ψυχανεμίζομαι, να μια λέξη ξεχασμένη στο σημερινό λεξιλόγιο, μα που τότε, τα χρόνια εκείνα, την έλεγαν ακόμη, την πρόφεραν με στοργή, είτε οι καλλιεργημένοι είτε ο απλός λαός. Σήμερα, όσοι τύχει να την πούμε την προσφέρουμε με μια κρυφή ενοχή, χωρίς απόλαυση. Στα χρόνια εκείνα η απόλαυση – μια και εισόθηκε αυτή η λέξη – δεν είχε να κάνει με το σημερινό “περνάμε καλά”, το “ευχαριστιόμαστε”, και τα παρόμοια. Τότε είχε ένα ειδικό βάρος, είτε επρόκειτο για ένα βιβλίο, μια μουσική, είτε για την απόλαυση που δίνει μια συντροφιά ερωτική ή φιλική” γράφει ο ίδιος στον *Θησαυρό του Χρόνου*. Η λέξη “απόλαυση”, επομένως, δεν είχε να κάνει με τη χαρά αλλά μάλλον με εκείνο το λακανικό *jouissance* – την ηδονή που σου δίνει το φάσμα της οδύνης. Σε αυτή την άνιση μάχη που «ψυχανεμίζοταν» κρυφά και ανίερα τοπία, η ψυχή βουτούσε στο

ΜΕΝΗΣ ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΕΑΣ
Ο θησαυρός του χρόνου
Εκδόσεις Πατάκη
Σελίδες: 480

άγνωστο κι έβγαINE λαβωμένη ή διψασμένη για νέες τέτοιες αδιέξοδες συννευρέσεις. Βουτούσε στα βαθιά νερά της αγάπης που του χάριζε η αγαπημένη του γυναίκα Λιλή – στην οποία αφιερώνει το βιβλίο – κι έβγαINE στην αχανή χούνη των έντονων συγκινήσεων της νύχτας. Στριφογυρούσε ατέρμονα σε αυτό το θειάφι που καίει τα σωθικά – τρυφερός σύζυγος ή εραστής των αστικών οριζόντων; Διχασμένος μέχρι το τέλος, ο συγγραφέας έμεινε να παλεύει με τη διττή του ταυτότητα, αναζητώντας ταυτόχρονα τη θαλπωρή της συζύγου και την έλξη της ανδρικής σάρκας – «Γλυκό το ξεπόρτισμα, αλλά γλυκύτερη η επιστροφή στο καταφύγιο του σπιτιού. Οι άνθρωποι παραπαλούν ανάμεσα. Όσο όμως κι αν μετανιώ για νυχτερινές περισκεψίες μου, και κόπτομαι ότι δεν πρόκειται να τις επαναλάβω, άλλο τόσο με τρώει η κούτρα μου και ξαναγυρίζω σε αυτές. Πράγματα μαθημένα από τα διαβάσματα, μα που μόνο όταν τα ζεις καταλαβαίνεις την αδήριτη όσο και μάταιη αναγκαιότητά τους». Το καβαφικό αυτό «ομνεί κάθε τόσο ν’ αρχίσει πιο καλή ζωή» πρέπει να

επληρώθηκε πολλές φορές στα χείλη του, όμως υπόσχεση προς έναν ψεύτικο εαυτό αλλά προς μια πορεία στην εσωτερική λύτρωση. Άλλωστε, ποτέ δεν κρύφτηκε, ούτε υπήρξε ανειλικρινής με τον εαυτό του ή τη Διλή για τα ξεπορτίσματά του. Ήξερε ότι η νύχτα κι ο κόσμος δεν είναι παρά ένα τεράστιο, αχανές διαμέρισμα για ανήλικες ψυχές που δεν χωράνε ούτε στο κλειστό λευκό του παραδείσου ούτε στα οριστικά προπύργια της κόλασης. Μοιάζει μάλλον με το λίκμο που δεν άφησε ποτέ τον συγγραφέα σε ησυχία, όσο κι αν ζήτησε καταφύγιο στους ήχους από το πιάνο του Bösendorfer ή την αγαπημένη του φιστικί γραφομηχανή Olivetti Lettera 22. Στον *Θησαυρό του Χρόνου* ο Μένης Κουμανταρέας παίρνει τη θέση ενός συγγραφέα που μπορεί να πουλήσει κάλλιστα την απελευθερωμένη του ψυχή στον διάβολο προκειμένου να κατακτήσει τον κόσμο της γραφής και την εσωτερική ηρεμία. Εξού και στήνει ένα φασουτικό, εντελώς φασματικό alter ego, που ουσιαστικά τον καλεί να απελευθερωθεί από τον διχασμό, φτάνοντας στα όρια (της γραφής ή του έρωτα). Αυτόν το ρόλο ακριβώς επιτελεί ο μυστήριος Αλληλογράφος Αναγνωστόπουλος ή Αναγνώστου που κανείς δεν ξέρει αν υπήρξε ποτέ ή τον φαντάστηκε, αν όντως ξεπήδησε από τις βαρετές μέρες της Στοάς, εισβάλλοντας ξαφνικά στο γραφείο του, αν είναι ο άλλος του εαυτός, το υπερέγώ του, ή ο φασουτικός του απόλυτος ήρωας. Αυτός τον τιθασεύει κάθε φορά που η σάρκα απειλεί τη συγγραφική φαντασία, του χαρίζει λίγες στιγμές έμπνευσης όταν ρέπει στις ευκολίες της νοσταλγίας. Κυρίως, όμως, του λέει ότι οφείλει να παραμείνει αληθινός – άρα απόλυτα βιωματικός. Γι' αυτό και ό,τι γράφει και ό,τι *de profundis* εξομολογείται ο Κουμανταρέας σε αυτό το βιβλίο δεν είναι υπαινιγμοί αλλά σπαράγματα μιας πραγματικής εσωτερικής διαδικασίας: «Εάν όσα γράφεις δεν έχουν να κάνουν με εσένα τον ίδιο, τις αγωνίες σου, τις εμμονές σου, όσα παράξενα κι αλλόκοτα αν εφεύρεις, ποτέ σου δεν θα γίνεις πρωτότυπος. Πρωτοτυπία σημαίνει να είσαι ο εαυτός σου και κανείς άλλος. Διαφορετικά, θα πιάνεις πάντα πάτο – ενόησες;». Αυτό του υπαγορεύει ο άλλος φασματικός και απόλυτος συγγραφικός του εαυτός: «Αραγε, τα όσα σοφά άκουγα από τον κύριο Μανώλη Μανωλάκη διά στόματος Αναγνωστόπουλου ή Αναγνώστου να ήταν τάχα οδηγίες για τα δικά μου γραψίματα;».

Κι όντως ήταν. Πώς αλλιώς; Πώς αλλιώς θα μπορούσε να τιθασεύει τις αυθόρμητες λέξεις –αυτά τα λαϊκότερα στοιχεία με τις ποιητικές παρηχήσεις-, να βάλλει σε τάξη την παλαιομοδίτικη αναπόληση του αστού με τους διακαείς πόθους του εραστή της λαϊκότητας; Ο δημιουργικός διχασμός που ο Μένης Κουμανταρέας δόξασε ντύνοντας με χρυσόφι το χθαμαλό δεν ήταν παρά απείκασμα των πραγματικών διλημάτων που έθεσε και βίωσε στη ζωή του. Κι ίσως αυτή να είναι, τελικά, που τον εκδιχθήκε, δίνοντας ένα άγριο τέλος σε αυτόν που, ειρωνικά τω τρόπω, ύμνησε και δικαιολόγησε την αγριότητα όσο κανείς. Από τα άγρια εφηβικά στα *Μηχανάκια* μέχρι τον Μπιλ Σερέτη της *Φανέλας* με το *g*, αλλά και τα «προσφυγικά» που του προσφέρουν τη σάρκα τους σε παράνομο ξενοδοχείο στον *Θησαυρό του Χρόνου*, υπάρχει μια γραμμή που ηρωοποιεί, χωρίς να ωραιοποιεί, το περιώριο. Σαν άγρια σπαράγματα και σκηνές από ταινίες του Γιάννη καταγράφονται αυτές οι νυχτερινές έξοδοι: «Παραμερίζω τις χάντρες που

σαν άλλη κουρτίνα σε αραβικό παραμύθι με οδηγεί στα άδεια του μπαρ, πάντως εγώ το έχω βαφτίσει "Τα Παιδιά της Σωτηρίας", είτε λόγω του Στρατού της Σωτηρίας που αντιπροσωπεύουν αυτά τα παιδιά για τις ψυχές των γκέι πελατών, είτε από το όνομα του Σωτήρη, που είναι ο εύθυμος και αυθόρμητος ιδιοκτήτης. Να τος, που μόλις εισέρχομαι, μου κάνει μεγάλη υποδοχή, σαν να είμαι το τιμώμενο πρόσωπο στην αποψινή σύναξη. Τις προτιμώ κάτι τέτοιες υποδοχές από το να με προσφωνούν σεβάσμιμοι ακαδημαϊκοί με γερασμένα πρόσωπα που ποτέ δεν πόθησαν νεανική σάρκα».

Σκαρφαλωμένος, λοιπόν, στην κορυφή της ερωτικής ηδονής, ο συγγραφέας αρχίζει και μετράει αλλιώς τον χρόνο στην άνοιξη μάχη με τη φθορά και με έντονη την αγωνία να ξαναβρεί την αρχέγονη έξαψη των νεαρών – μαζί και με τη χαμένη του αγάπη, τη γυναίκα του, η οποία πεθαίνει πριν από αυτόν: «Άλλωστε, δεν με παίρνει πια ο καιρός. Όσο πάει ο χρόνος γίνεται χρυσάφι. Θησαυρός». Οι μέρες χωρίς τη Διλή –που η ιστορία τους ξεδιπλώνεται αναλυτικά στο βιβλίο– μετρούν αλλιώς, το ίδιο και οι στιγμές του φευγαλέου έρωτα που απλώς τιθασεύουν την αίσθησή του τέλους. «Κλείνουν τα παλιά μαγαζιά. Λιώνουν και τα ροζ πουκκάμια. Διώνουν κι αυτοί που τα έχουν χαρίσει. Κάπως έτσι τελειώνουν οι μεγάλες φιλίες. Τελειώνουν όλα». Υπέροχη η στιγμή όπου ο συγγραφέας παραθέτει το «Τραγούδι της παγωνιάς» τραγουδιόμενο από τον Sting και μεταφρασμένο από τον ίδιο: «Ποια δύναμη είσαι εσύ από τα βάθη που μ'έκανες να σηκωθώ αργά και παρά τη θέλησή μου από τις κλίνες του παντοτινού χειμώνα; Δεν πήρξες πόσο άκαμπτος, πόσο άκαμπτος και φορτωμένος χρόνους είμαι μακριά από το να αντέξω την άγρια παγωνιά; Μόλις και μετά βίας μπορώ να κινηθώ και να αναπνεύσω άσε με, άσε με ξανά στο ψύχος του θανάτου».

Ο χρόνος γίνεται ταυτόχρονα αιωνιότητα και στιγμή που ποτίζει τον θάνατο κάθε νοσταλγική ανάμνηση και κάθε σκέψη, μοιάζει με νότα από το τραγούδι που επανέρχεται σαν λαϊτμοτίφ, με μια «Γυμναστική» του Σατί όπως λέει – ο χρόνος κυλάει στις άκρες του δωματίου με τη χάρη του φωτός. Κι από εκεί απλώνεται στα πέρατα της πόλης που έθρεψε τον Μένη Κουμανταρέα και τον έχρισε αυτόχρονα συγγραφέα της. «Γύρω μας το τοπίο ένα κολάζ από σκηνές της γήινης ζωής μας» γράφει για τις στιγμές μιας ζωής που δεν είναι τελικά παρά ο ουσιαστικός και μοναδικός θησαυρός των σκέψεων του συγγραφέα, οι οποίες σκορπίστηκαν για πάντα στον μύθο της πόλης κι έγιναν αναπόσπαστο τμήμα της. Ακόμα κι αν ποτέ δεν μάθουμε την αλήθεια τους, αρκεί ότι έγιναν ιστορία και ότι ειπώθηκαν με αυτό τον τρόπο – άρα υπήρξαν: «Οι νεκροί παίρνουν τα μυστικά μαζί τους φεύγοντας – καμιά ανακάλυψη της επιστήμης δεν μπόρεσε ούτε θα μπόρεσει να το εξιχνιάσει». Γι' αυτό και περισσότερο απ' όλους ο Μένης Κουμανταρέας στο βιβλίο του δοξάζει τον Διονύσιο Σολωμό: «Πάνω από το μνήμα μου κανενός δεν θέλω τη σκιά» γράφει σε αυτή την ωδή στον θάνατο και την ελευθερία. Καμιά σκιά επομένως δεν θα καλύψει τις σκέψεις του, που θα γίνουν μέρος της συλλογικής μνήμης της πόλης, ακριβώς όπως το ήθελε και όπως το υπαγόρευσε στο προφητικά αυτοβιογραφικό κύκνειο άσμα του *Θησαυρός του χρόνου*.